

Niet gealfabetiseerd, wel Nederlander worden?

Om tot Nederlander genaturaliseerd te kunnen worden is het noodzakelijk om niveau A2 te behalen. Een laag- of ongeletterde kan dat A2-niveau maar zelden behalen. Om toch het Nederlanderschap te kunnen aanvragen is in de wet een uitzondering opgenomen. Sinds 2003 is het Haalbaarheidsonderzoek ingesteld om te onderzoeken of niveau A2 al of niet gehaald kan worden. Dit onderzoek (naar ongeletterdheid en beperkt leervermogen) wordt in opdracht van de IND (Immigratie en Naturalisatie Dienst) uitsluitend bij De Voortwijzer in Amsterdam afgenomen. Om in aanmerking te komen voor dit onderzoek moet de kandidaat aan een inspanningsverplichting hebben voldaan. ALFA-*nieuws* vroeg Marjoke Roos, sinds 2007 werkzaam bij De Voortwijzer, ROCvA, naar haar ervaringen in dit werk.

MARJOKE ROOS/DE VOORTWIJZER, ROC VAN AMSTERDAM

Inleiding

In 1971 en 1972 werd in Somalië tijdens het dictatoriale bewind van Siyad Barre een alfabetiseringscampagne opgezet. Studenten en docenten trokken met een schoolbord op de rug de dorpen langs. Onder een boom verzamelden de volwassen dorpelings zich om hun eerste lessen in lezen en schrijven te krijgen.

Dit vertelde een van de kandidaten mij onlangs, toen hem gevraagd werd of hij in zijn land van herkomst onderwijs had gevolgd. Het betrof hier een standaardvraag in verband met het Haalbaarheidsonderzoek dat hij had aangevraagd bij De Voortwijzer. Deze man vertelde dat hij, indertijd werkzaam als monteur van tractoren in de garage van zijn oom, gemotiveerd was om mee te doen aan deze campagne. Zodoende heeft hij enigszins leren lezen. Schrijven niet, zo vertelde hij. Daar was geen tijd voor geweest.

Sinds 2003 worden soortgelijke verhalen verteld aan medewerkers van De Voortwijzer, die in opdracht van de IND het Haalbaarheidsonderzoek afnemen. De meeste van de circa 1500 kandidaten die intussen bij De Voortwijzer zijn geweest, waren bereid om te vertellen wat de oorzaak van hun analfabetisme is. Zij vertelden soms heel open, maar vaker met schaamte dat zij niet geleerd hadden om te lezen

en te schrijven. Zij brachten veelal met pijn in het hart hun gemiste kansen naar voren.

Zo vertelden vrouwen dat zij als oudste meisje in het gezin zorgden voor hun broers en zussen die daardoor *wel* scholing hadden gekregen, dat zij opgroeiden in een dorp ver van school, dat er geen school bestond, dat zij bij regen en sneeuw niet naar school konden of dat zij niet naar school mochten omdat zij meisjes waren. Meerdere malen ook dat het geld ontbrak en heel vaak ging het om een oorlogssituatie die er de oorzaak van was dat zij geen onderwijs konden volgen. Talrijk waren ook de verhalen over niet mee kunnen komen op school, de moedertaal niet mogen spreken op school, de schooltaal niet kunnen begrijpen en van school gehaald worden om te gaan werken. Ik denk ook aan de verhalen van de ama's (alleenstaande minderjarige asielzoekers), die bijvoorbeeld als kind in de diamantmijnen van Sierra Leone moesten werken, geiten en schapen hadden gehoed of hun vader moesten helpen op het land.

Hoe verschillend de achtergronden ook zijn, de meeste kandidaten laten blijken het vreselijk te vinden dat ze als kind niet naar school hebben kunnen gaan. In Nederland ervaren zij het naar school kunnen gaan als een grote kans en zijn hier bijzonder gelukkig mee. Wanneer dan blijkt dat zij na

een of meerdere jaren naar Nederlandse les te zijn gegaan niet kunnen voldoen aan de naturalisatie-eisen, is de teleurstelling groot. En hoewel het bepaald niet leuk is om aan te moeten tonen dat je onvoldoende kunt lezen en schrijven en weinig voortgang hebt geboekt, biedt het Haalbaarheidsonderzoek in zo'n geval wel uitkomst in verband met een naturalisatieaanvraag.

Het Haalbaarheidsonderzoek

De kandidaat wordt, nadat de formaliteiten in orde zijn gebleken¹, uitgenodigd voor een onderzoek bij De Voortwijzer, ROCvA, in Amsterdam. Voor een onderzoek wordt twee uur uitgetrokken.

Na het controleren van de identiteit en de personalia wordt aan de kandidaat informatie gegeven over het verloop van het onderzoek. Er wordt uitleg gegeven over hoe het advies er uit kan zien, en sinds 1 april 2007 wordt gevraagd of de kandidaat ervan op de hoogte is dat de Toets Gesproken Nederlands (TGN-niveau A2 luisteren en spreken) door de IND verplicht gesteld wordt.

Vervolgens worden de onderwijsgeschiedenis van de kandidaat in het land van herkomst en het leertraject in Nederland geïnventariseerd. Hoewel dit globaal al op papier is aangeleverd, dient de kandidaat deze informatie in eigen bewoordingen (soms met behulp van een tolk) aan ons te vertellen. Wij vergelijken deze informatie met wat is ingevuld en met de school- en toetsgegevens van de cursus Nederlands. Wij stellen vragen over lezen en schrijven in de moedertaal, de schooltaal en het Latijnse schrift. Ten slotte wordt het feitelijke lees- en schrijfniveau² in de moedertaal en in het Latijnse schrift bepaald en de mate van leerbaarheid. Dit laatste is van belang omdat het advies niet slechts een momentopname mag zijn, maar ook een voorspelling op langere termijn moet behelzen. Er moet een uitspraak worden gedaan of van de kandidaat verwacht kan worden dat hij binnen vijf jaar vanaf de datum van onderzoek al of niet niveau A2 zal halen. Is het advies aan de IND dat dit niveau niet haalbaar is binnen de genoemde termijn, dan kan de kandidaat samen met een bewijs van de TGN een naturalisatieverzoek indienen. De kandidaat ontvangt binnen vier weken een verklaring en een advies van De Voortwijzer. Het advies kan zijn: haalbaar of niet-haalbaar. Overigens kan de IND het advies naast zich neerleggen.

Onze ervaringen

Sinds 2003 hebben wij circa 1500 haalbaarheidsonderzoeken afgenomen. De kandidaten kwamen (en komen) uit heel Nederland en hun herkomst is heel divers. Een groot aantal kandidaten is afkomstig uit Somalië, Afghanistan, Irak, Sri Lanka en West-Afrika en hun verblijf in Nederland heeft vaak te maken met een oorlogssituatie of vervolging op religieuze gronden. Momenteel zien wij relatief veel christenen afkomstig uit Syrië. Het belang van naturalisatie is voor alle kandidaten heel groot; in de meeste gevallen zijn zij, tot dat zij een Nederlands paspoort hebben, niet in staat terug te gaan naar het land van herkomst voor familiebezoek. In bijna alle gevallen heeft men de familie in ruimere zin of een of meerdere kinderen lang niet gezien of weet men zelfs niet hoe het met hen gaat. Wij merken gedurende het onderzoek of uit de gegevens van de school, dat dit feit op zich de kandidaten veelal belemmert in het goed kunnen opnemen van de leerstof. Psychosomatische klachten worden vrijwel zonder uitzondering in het Haalbaarheidsonderzoek door de kandidaat genoemd als een van de redenen waarom het Nederlands leren 'maar niet lukt'. Een gegeven dat wij trouwens niet mogen meewegen in het advies; het gaat uitdrukkelijk om het niveau van de schriftelijke vaardigheden. Overigens is het zo dat de gemeente de kandidaat kan wijzen op een ander traject, dat van het Medisch Advies (formulier 2.27).

Smalle visie op ongeletterdheid

De Voortwijzer krijgt een veelvoud aan aanmeldingen binnen die helaas niet in behandeling genomen mogen worden. Dit heeft vooral te maken met het niet voldoen aan de definiëring van het begrip 'ongeletterdheid' door de IND (zie het kader aan het eind van dit artikel). Een voorbeeld daarvan is dat een kandidaat wel de basisschool afgerond heeft in het land van herkomst, maar niet of nauwelijks gealfabetiseerd is in de moedertaal. Denk hierbij aan een kandidaat uit Irak die Koerdisch als moedertaal heeft. Hij kreeg onderwijs in het Arabisch, maar begreep en sprak die taal niet; vanaf het begin van de schooltijd kon hij daarom niet meekomen met het lesprogramma. Of denk bijvoorbeeld aan een echt anders-gealfabetiseerde uit Sri Lanka met als moedertaal Tamil, die in Nederland grote moeite heeft om het Latijnse schrift te leren. Omdat de gemeenten in Nederland dit, aan

het loket, niet altijd correct kunnen inschatten, wordt toch een aanvraag bij De Voortwijzer ingediend. De aanvraag mag dan niet in behandeling worden genomen. Daarnaast kan het ook voorkomen dat de kandidaat niet heeft voldaan aan de zogenaamde inspanningsverplichting of een veel te hoog taalniveau heeft.

De definiëring van het begrip ongeletterd in het kader van naturalisatie (een niet-afgeronde basisschool in het land van herkomst en analfabeet zijn in zowel de moedertaal als in het Nederlands), stelt ons dus voor het probleem dat kandidaten die volgens ons ongeletterd (kunnen) zijn, geen Haalbaarheidsonderzoek mogen doen. Onderstaande beschrijvingen zijn gebaseerd op kandidaten die zich de afgelopen jaren bij ons hebben aangemeld (op onjuiste gronden), en die wij graag hadden geholpen. Gegevens op het aanvraagformulier, navraag bij de kandidaat én bij de scholen hebben ons een beeld gegeven om wie het gaat.

Wie komen niet in aanmerking voor een haalbaarheids-onderzoek?³

- Personen die (gedeeltelijk) gealfabetiseerd zijn in de schooltaal/officialle voertaal.
Deze taal is niet hun moedertaal, maar heeft wel een Latijns schrift.
- Personen die gealfabetiseerd in een ander schriftsysteem dan het Latijnse of in een niet-alfabetisch schriftsysteem: bijvoorbeeld een syllabisch schriftsysteem (Tamil) of logografisch schrift (Chinees).
- Personen die vroeger wel gealfabetiseerd zijn, maar deze vaardigheden nooit meer gebruikt hebben. Daardoor is deze kennis helemaal weggezaakt, bijvoorbeeld iemand die geboren is in Iran in 1944, basisschool en twee jaar vervolgonderwijs volgde, maar sindsdien nauwelijks meer met schriftelijke taal in aanraking is geweest.
- Personen die leerproblemen hadden op de basisschool in het land van herkomst.
- Personen met een beperkt leervermogen.
- Personen met traumatische ervaringen in het land van herkomst.
- Personen met een combinatie van taalbelemmerende, psychische en medische factoren, maar wel een afgeronde basisschool in het land van herkomst.

Toelichting: kandidaten hebben veelal langdurig in ver-

schillende AZC's gewoond en zodoende geen of zeer onregelmatig les gekregen. Daarnaast hebben zij vaak verscheidene fysieke of psychosomatische klachten. Onzekerheid over de eigen situatie in Nederland of die van achtergeblevenen in het land van herkomst leiden er toe dat naar school gaan nog wel lukt, maar zichtbare resultaten uitblijven.

- Personen die wel gealfabetiseerd zijn in het Latijnse schrift (in het Nederlands) maar stagneren op weg naar niveau 1 of 2.

Inspanningsverplichting

Tijdens het Haalbaarheidsonderzoek wordt de inhoud van het scholingstraject in Nederland nagegaan. De kandidaat is namelijk verplicht aan te tonen dat hij zich heeft ingespannen (een taaltraject volgen) om het beoogde niveau A2 te halen. Tevens is een analyse van de inhoud van het traject nodig om een goed inzicht te verkrijgen in de voortgang die een kandidaat gemaakt heeft. De voortgang in relatie tot de inspanningen die iemand zich getroost heeft, is namelijk een belangrijke factor die tot het advies leidt.

Wij verkrijgen enerzijds inzicht in het traject door de gegevens die de school via de kandidaat aan ons toezendt. De docent of deelnemersbegeleider van de school geeft ons inzag in de toetsgegevens en het gevolgde traject. Anderzijds informeert de kandidaat ons tijdens het onderzoek. Hij vertelt ons over de gevolgde methode, de intensiteit van de lessen, zijn ervaringen en dergelijke. Vaak bekijken wij met de kandidaat de methode die hij heeft gevolgd.

Zorgen

Wat betreft de toetsgegevens moeten wij helaas vaak constateren dat die niet overeenkomen met de resultaten tijdens het onderzoek zelf. Dit wordt veroorzaakt doordat het bijvoorbeeld al jaren geleden is dat de kandidaat op school zat dan wel getoetst is. Maar ook doordat bijvoorbeeld een kandidaat, die in een alfabetiseringstraject thuishoort, meedoet met de NT2-methode *Ijsbreker 2* en met *Nivor 2* getoetst wordt. Hij of zij heeft dan bijvoorbeeld de score: op weg naar niveau 2. Maar de kandidaat heeft niveau 1 nooit behaald!

Grote zorgen maken wij ons over de inhoud van de gevolgde trajecten in heel Nederland. Cijfers om onze ervaring te staven ontbreken momenteel, maar gesteld kan worden dat wij vrijwel dagelijks meemaken dat de kandidaat, hoewel analfa-

beet, niet in een alfabetiseringstraject is geplaatst. De kandidaat is bijvoorbeeld meerdere jaren trouw naar Nederlandse les gegaan, maar heeft de basisbeginselen van het lezen en schrijven nooit aangeleerd gekregen. De methodes *Ijsbreker*, *Nieuwe Buren*, grammatica- en invuloefeningen zien wij regelmatig voorbij komen maar de ontbrekende schoolse vaardigheden zijn niet aangeboden. En even vaak is geadviseerd door de docent of school om te stoppen met de les wegens gebrek aan voortgang. Waarop de gemeente de kandidaten attendeert op het feit dat zij niet lang genoeg naar les zouden zijn geweest...

Twijfel omtrent de feitelijke mogelijkheden, voortgang en leerbareheid van de kandidaat is dan gerezen, terwijl met een goede methode en voldoende lessen de kandidaat wellicht een hoger niveau had kunnen halen. Gezien de aanvankelijke blijdschap eindelijk naar school te kunnen in Nederland, is de teleurstelling bij de kandidaat dan vaak groot als blijkt dat hij of zij helemaal niet mee kan komen in de les.

Wat zijn de veranderingen per 1 april 2007?

Met de invoering van het inburgeringsexamen is de mogelijkheid om een beroep te doen op ontheffing ten aanzien

van het niet kunnen behalen van het inburgeringsexamen in het kader van naturalisatie voor de vaardigheden lezen en schrijven, gehandhaafd gebleven. Voor de vaardigheden luisteren en spreken moet men echter slagen voor de Toets Gesproken Nederlands op niveau 2 (IB-groep). De Voortwijzer adviseert (net als de IND) de kandidaten eerst de TGN te doen en daarna het Haalbaarheidsonderzoek. Dit in verband met de lagere kosten van de TGN.

Noten

¹ Zie brochure en formulier 2.28 van de gemeente.

² De toetsen die hiervoor gebruikt worden zijn:

- *Lezen over Grenzen heen* (inschatting van de mate van geleterdheid in eigen taal), Uitgeverij Partners.
- *Letterkennis en deelvaardigheden met betrekking tot technisch lezen en schrijven*, Intaketoets NT2 Alfabetisering. Bureau ICE, 2000.
- *Begrijpend lezen. Intaketoets alfabetisering NT2-lezen*, ROC-toets 2, Bureau ICE, 1994.
- *Tempo lezen en tempo schrijven*, ROCvA.

³ Het gaat hierbij steeds om kandidaten die in het land van herkomst wél de basisschool hebben afgerond.

Procedure van aanmelding

De kandidaat vraagt bij de Afdeling Burgerzaken naar formulier 2.28, of naar 2.27 voor Medisch Advies. Voor de procedure bij De Voortwijzer verwijzen wij naar onze website.

Informatie

Vanaf 2003 tot 1 april 2007 was het, om een naturalisatieaanvraag in te kunnen dienen bij de gemeente, verplicht om de Naturalisatietoets te maken en niveau A2 te behalen voor de vaardigheden lezen, schrijven, luisteren en spreken. In de wet waren mogelijkheden opgenomen om van die plicht uitgezonderd te worden op grond van medische/psychische, verstandelijke beperkingen óf op grond van ongeletterdheid. Voor een medisch advies kon men bij de gemeente formulier 2.27 aanvragen.

Om op grond van ongeletterdheid uitgezonderd te worden van de plicht om niveau A2 te behalen, werd het Haalbaarheidsonderzoek in het leven geroepen. Volgens de regels van de IND ging het om kandidaten die geen of een onvoltooide basisschool in het land van herkomst gevolgd hadden. Zij mochten niet (voldoende) gealfabetiseerd zijn in de eigen taal of in het Nederlands. De IND bracht dit onderzoek voor het hele land in 2003 onder bij De Voortwijzer, onderdeel van het ROC van Amsterdam.

Na de invoering van de Wet Inburgering in 2007 is deze uitzondering, een beroep mogen doen op ongeletterdheid, gehandhaafd. Wanneer iemand genaturaliseerd wil worden tot Nederlander en meent niet in staat te zijn niveau A2 voor de schriftelijke vaardigheden te halen, dan kan hij of zij bij de gemeente formulier 2.28 aanvragen. Het gaat dan, net als voor 1 april 2007, om kandidaten die geen of een onvoltooide basisschool in het land van herkomst gevolgd hebben.